

У 515.66

Б 39

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ**

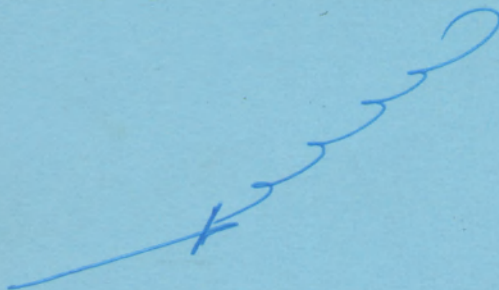
БЕЗМИЛОВ МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ

УДК: 796.323.2.071.5

**КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ КВАЛІФІКОВАНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ
У КОМАНДУ**

24.00.01. – Олімпійський і професійний спорт

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті фізичного виховання і спорту України, Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент
Шинкарук Оксана Анатоліївна,
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
директор Науково-дослідного інституту

Офіційні опоненти:

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор
Лісенчук Геннадій Анатолійович,
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
професор кафедри футболу;

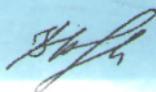
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Мігова Олена Олександрівна,
Дніпропетровський державний інститут фізичної культури,
завідувач кафедри спортивних ігор

Захист відбудеться 29 вересня 2010 р. о 14⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.829.01 у Національному університеті фізичного виховання і спорту України (03680, Київ – 150, вул. Фізкультури, 1).

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету фізичного виховання і спорту України (03680, Київ – 150, вул. Фізкультури, 1).

Автореферат розіслано 25 серпня 2010 р.

Ученый секретар
спеціалізованої вченої ради

В. І. Воронова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Ефективність підготовки спортсменів в олімпійському спорті багато в чому обумовлена правильним вибором стратегічних напрямів подальшого вдосконалення та виявлення резервів її різних напрямків. Одним з таких напрямів є максимальна орієнтація на індивідуальні задатки і здібності спортсменів при виборі спеціалізації, визначенні раціональної структури змагальної діяльності, побудові всієї системи багатолітньої підготовки. Це вимагає уваги до відбору і орієнтації спортсменів на всіх етапах багаторічного вдосконалення (J. Billie, 1980; Paul Rowe, 1995; F. Egulj, 2001; В. Платонов, 2004, 2005, 2007; О. Шинкарук, 2004, 2007).

Особливе місце в системі відбору і орієнтації, як перспективному напрямі вдосконалення підготовки спортсменів, належить комплектуванню команд в спортивних іграх. Від ефективності комплектування команди безпосередньо залежить спортивний результат, який досягається спільними зусиллями партнерів по команді. Поряд з індивідуальними можливостями гравців на відбір в команду впливають вибраний тактичний варіант, особливості тактики і техніки команди суперника. Важливим є і уміння кожного гравця реально оцінювати свої можливості і партнерів, підпорядковувати прагнення до досягнення особистого успіху інтересам команди. При комплектуванні команди необхідно орієнтуватися на те, наскільки можливості окремих гравців відповідають їх ігровим амплуа в команді, характеру функцій і завдань, що покладені на них (М. Бриль, 1980; В. Бабушкин, 1991; Д. Миланович, 1996; Л. Латышкевич, 1997; С. Стоккус, 1997; В. Шамардин, 2001; Е. Митова, 2004; Г. Лисенчук, 2004; В. Платонов, 2007).

В даний час провідні баскетбольні клуби України проводять постійний пошук перспективних гравців певного ігрового амплуа серед українських і зарубіжних спортсменів. При цьому в теорії і практиці підготовки спортсменів в ігрових видах не представлені інформативні критерії відбору баскетболістів, які б дозволили оптимізувати процес формування команди і підбору спортсменів на різні ігрові позиції.

У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває об'єктивізація критеріїв і характеристик, що відображають основні вимоги до спортсменів, які спеціалізуються в баскетболі з орієнтацією на різні амплуа. Практика підготовки баскетболістів свідчить про необхідність розробки і використання показників, що характеризують техніко-тактичні дії, морфологічні та психофізіологічні особливості, оптимальний вік досягнень в спорті, й подальшої рекомендації для відбору спортсменів на різні ігрові позиції при комплектуванні баскетбольної команди. У зв'язку з цим вирішення даної проблеми є актуальним.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дослідження виконувались відповідно до «Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2006-2010 рр.» Міністерства України у справах сім'ї,

1678

молоді та спорту за темою 2.3.1. «Обґрунтування сучасної системи відбору та орієнтації спортсменів в різних видах спорту», № державної реєстрації 0106U010777. Роль автора у виконанні теми – організація та проведення експериментальних досліджень, збір, аналіз та узагальнення теоретичного і практичного матеріалу щодо відбору баскетболістів в команду та орієнтації на ігрові позиції.

Мета дослідження – обґрунтувати та розробити критерії відбору кваліфікованих баскетболістів у команду з урахуванням ігрового амплуа.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати структуру змагальної діяльності в баскетболі та особливості відбору у команду в ігрових видах спорту (за даними науково-методичної літератури).
2. Обґрунтувати критерії відбору в команду та комплекс показників для оцінювання техніко-тактичних дій, морфологічних і психофізіологічних особливостей кваліфікованих баскетболістів та виявити взаємозв'язок досліджуваних показників.
3. Визначити оптимальний вік досягнення гравцями спортивних результатів в баскетболі та ефективність змагальної діяльності баскетболістів різного віку протягом ігрового сезону.
4. Розробити та виявити інформативність модельних характеристик та системи оцінювання для відбору кваліфікованих баскетболістів різного ігрового амплуа в команду.

Об'єкт дослідження – відбір кваліфікованих спортсменів у баскетбольну команду з урахуванням їх ігрового амплуа.

Предмет дослідження – критерії та показники, що характеризують техніко-тактичні дії, вік, морфологічні та психофізіологічні особливості баскетболістів різної кваліфікації та ігрового амплуа.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань і отримання об'єктивних даних у роботі було використано такі методи: аналіз науково-методичної літератури; експертне опитування; педагогічні спостереження та аналіз змагальної діяльності; тестування в лабораторних та умовах тренувальної діяльності з використанням методів антропометрії і оцінки основних властивостей нейродинамічних функцій спортсменів; метод експертних оцінок; методи математичної статистики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що:

— вперше обґрунтований системний підхід до відбору кваліфікованих баскетболістів в команду з урахуванням ігрового амплуа як цілісної системи на основі розкриття механізмів, що забезпечують взаємодію сукупності компонентів, зв'язків і стосунків (змагальної діяльності, підготовленості спортсменів, їх ігрової позиції, критеріїв відбору, модельних характеристик і оцінних шкал), об'єднаних єдиною функцією, – ефективне комплектування команди для досягнення високого спортивного результату;

- вперше запропонований підхід дозволив розробити: критерії відбору кваліфікованих баскетболістів в команду і їх орієнтації на різні ігрові амплуа, комплекс інформативних показників, що характеризують техніко-тактичні дії, психофізіологічні і морфологічні особливості, оптимальний вік досягнення гравцями спортивних результатів; модельні характеристики і систему оцінки для відбору і орієнтації баскетболістів різної кваліфікації і ігрового амплуа; новий спосіб оцінки змагальної діяльності для відбору кваліфікованих баскетболістів в команду з урахуванням ігрового амплуа;
- встановлені закономірності становлення вищої спортивної майстерності баскетболістів з моменту потрапляння в команду майстрів до етапу уходу зі спорту вищих досягнень і особливості змагальної діяльності баскетболістів різного віку протягом ігрового сезону;
- доповнені дані про особливості відбору спортсменів в ігрових видах спорту, специфіку і структуру змагальної діяльності, ігрові амплуа спортсменів в баскетболі;
- підтверджені дані про пріоритетну значущість показників, що характеризують техніко-тактичні дії, психофізіологічні і морфологічні особливості, для ефективної змагальної діяльності баскетболістів, що грають на різних ігрових позиціях.

Практична значущість. Запропонований підхід і розроблені критерії відбору баскетболістів в команду, модельні характеристики і диференційовані оцінні шкали дозволили рекомендувати тренерам і спортсменам систему відбору і об'єктивно проводити заходи щодо комплектування команди в баскетболі з урахуванням кваліфікації і ігрового амплуа. Розроблений спосіб оцінки техніко-тактичних дій баскетболістів знизив вірогідність помилки при аналізі змагальної діяльності гравців. Результати досліджень можуть бути використані також при відборі і орієнтації баскетболістів на етапах попередньої і спеціалізованої базової підготовки при виборі ігрового амплуа.

Отримані результати були впроваджені: у процес підготовки баскетболістів при комплектуванні національної студентської збірної команди України з баскетболу до Всесвітньої літньої універсиади 2009 р., баскетбольних команд – учасників української Суперліги («Будівельник», м. Київ) і Вищої ліги («МНТУ», м. Київ; «Легпром», м. Київ) чемпіонату України; в навчальний процес кафедри теорії і методики спортивної підготовки і резервних можливостей спортсменів НУФВСУ з дисципліни «Теорія і методика підготовки спортсменів» і кафедри спортивних ігор НУФВСУ з дисципліни «Теорія і методика викладання баскетболу», що підтверджено актами впровадження.

Особистий внесок здобувача полягає у визначенні актуальності проблеми, що вивчається, постановці мети, завдань, методичних підходів дослідження. Особистий вклад здобувача є визначальним в організації і проведенні досліджень, інтерпретації результатів і формулюванні висновків. В публікаціях у співавторстві здобувачеві належить організація досліджень, статистичний аналіз і узагальнення отриманих результатів.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні результати роботи викладені та обговорені на XII міжнародному науковому конгресі «Современный олимпийский спорт и спорт для всех» (Москва, 2008), міжнародній науково-практичній конференції «Научное обоснование физического воспитания, спортивной тренировки и подготовки кадров по физической культуре и спорту» (Мінськ, 2010), III міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Молодь та олімпізм» (Київ, 2010), X, XI, XII міжнародних науково-практичних конференціях «Молода спортивна наука України» (Львів, 2006, 2007, 2010), науково-практичних конференціях кафедри теорії і методики спортивної підготовки і резервних можливостей спортсменів НУФВСУ (Київ, 2005 – 2009).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 12 наукових робіт, 6 з яких – статті в спеціалізованих науково-теоретичних журналах та збірках, рекомендованих Вищою атестаційною комісією України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота викладена на 202 сторінках основного тексту, складається зі вступу, шести розділів, висновків, додатків. Список використаної літератури містить 306 джерел, з яких 35 – зарубіжні. Дисертація ілюстрована 38 таблицями і 68 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, що вивчається; визначено об'єкт, предмет, мету й завдання досліджень, розкрито наукову новизну та практичну значущість роботи, визначено особистий внесок здобувача, висвітлені основні аспекти апробації результатів дослідження, зазначено кількість публікацій.

У першому розділі «**Проблема відбору та орієнтації в ігрових видах спорту**» розглянуті існуючі дані, погляди і підходи, сучасні уявлення як вітчизняних, так і зарубіжних авторів щодо питань спортивного відбору та орієнтації в спортивних іграх, особливостей змагальної діяльності, та значення ігрової позиції в спортивних іграх, виявлені найбільш актуальні і мало досліджені питання (А. Гомельський, 1972, J. Billie, 1980; А. Николіч, В. Параносич, 1984; И. Бекаури, 1988; Д. Миланович, 1996; В. Шамардин, 2001; В. Dezman, 2002; А. Volossovitch, 2003).

В ігрових видах спорту спортсмени, що виконують різні функції в команді, мають специфічні особливості змагальної діяльності в матчі. На подібні відмінності вказують фахівці з баскетболу (С. Стонкус, 1987; Л. Поплавский, 2004), футболу (Г. Лисенчук, 1996; В. Сутула, 1999), хокею (В. Костюкевич, 1996), волейболу (В. Лисенский, 2007). Змагальні дії спортсменів в ігрових видах відрізняються великою різноманітністю і складністю, вимагають високої фізичної і психічної напруги. У зв'язку з цим, особливого значення набуває вивчення комплексу специфічних властивостей і якостей, що забезпечують ефективність тренувальної і змагальної діяльності в ігрових видах спорту, необхідність дослідження психофізіологічних і морфологічних характеристик спортсменів різних

ігрових амплуа, використання їх в контролі та відборі (Г. Гагаєва, 1980; Ю. Железняк, 1981; О. Кузьменко, 2000).

Автори вказують на доцільність урахування ігрової позиції в підготовці і відборі спортсменів. При цьому дана характеристика змагальної діяльності в баскетболі (В. Корягин, 2003; Т. Хуцинский, 2004), морфо-функціональних показників (Т. Ботагариев, 1989; Е. Лысенко, 1997; В. Горбуля, 2004) техніко-тактичної підготовленості баскетболістів (В. Окипняк, 2002; Б. Петушинский, 2006, 2007). Проте в сучасній науковій літературі не представлені підходи до відбору гравців в команду з урахуванням ігрового амплуа, комплекс інформативних критеріїв, які характеризують техніко-тактичні дії, морфологічні, психофізіологічні особливості, вікові межі досягнення високих спортивних результатів спортсменів в баскетболі, що вимагає серйозного вивчення.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** розкрито сутність використаних методів, подано інформацію про контингент випробуваних, описано організацію досліджень. Для оцінки техніко-тактичних дій спортсменів використовувалися методи педагогічного тестування, аналізу змагальної діяльності; для визначення морфологічних та психофізіологічних особливостей – методи антропометрії і оцінки основних властивостей нейродинамічних функцій.

Для вирішення поставлених завдань, були організовані три етапи дослідження. На **першому етапі (2005-2006 рр.)** проаналізовані дані науково-методичної літератури з проблеми, що вивчається; підібрані адекватні завданням методи досліджень; обґрунтований підхід до відбору кваліфікованих баскетболістів в команду; обґрунтований комплекс показників, рекомендований для відбору гравців в команду з урахуванням ігрового амплуа.

На **другому етапі (2007-2008 рр.)** проведено тестування і педагогічний експеримент в лабораторних умовах і в умовах тренувальної діяльності баскетболістів; розроблені модельні характеристики і оцінні шкали.

На **третьому етапі (2008-2009 рр.)** розроблений спосіб оцінки змагальних дій баскетболістів різного амплуа, визначені вікові межі досягнення високих спортивних результатів спортсменами, ефективність запропонованої системи відбору гравців в команду.

Дослідження проводилися в умовах тренувального процесу на базі спортивного комплексу «Авангард» (вересень–листопад 2007 р.), СК «Меридіан» (вересень–листопад 2008 р.); в лабораторних умовах - на базі лабораторії теорії і методики спортивної підготовки і резервних можливостей спортсменів Науково-дослідного інституту Національного університету фізичного виховання і спорту України (серпень 2005 р. – вересень 2008 р.). Аналіз змагальної діяльності здійснювався відповідно до протоколів та даних Internet 7 чемпіонатів Європи (1995–2007 рр.), 8 чемпіонатів провідних європейських країн, 3 чемпіонатів Вищої ліги різних країн, чемпіонату

України серед команд Суперліги і команд Вищої ліги з баскетболу (сезони 2005–2009 рр.). Педагогічне тестування - в учбово-тренувальних заняттях.

В дослідженнях брали участь 52 баскетболісти з кваліфікацією МСМК, МС, КМС та I розряду: національна збірна команда України з баскетболу (14 чол.), команда Суперліги «Будівельник», Київ (13 чол.), Вищої ліги «Легпром» та «МНТУ», Київ (25 чол.).

У третьому розділі «Техніко-тактичні дії, як критерій відбору баскетболістів різних ігрових амплуа в команду» представлено особливості ігрової спеціалізації в баскетболі, чинники, що впливають на спеціалізацію ігрових дій баскетболістів в команді; обґрунтовано критерії і показники техніко-тактичних дій, морфологічні та психофізіологічні показники, визначено їх значущість для баскетболістів різного ігрового амплуа, подана порівняльна характеристика ефективності техніко-тактичних дій баскетболістів різної кваліфікації.

Результати експертного опитування тренерів та фахівців з баскетболу (n=86) з визначення необхідності спеціалізації баскетболістів за ігровими амплуа свідчать, що 72 % респондентів вважають за необхідне підготовку спортсменів за ігровими амплуа, а найбільш сприятливим віком для орієнтації спортсменів за ігровими амплуа – 14-16 років. Чинниками, що впливають на вибір ігрового амплуа баскетболіста, є: антропометричні дані (46 %), рівень розвитку рухових якостей (16 %), техніко-тактична підготовленість (13 %), обдарованість гравця (12 %), система підготовки (11 %).

З урахуванням специфіки змагальної діяльності і ігрових функцій баскетболістів на майданчику, за даними експертного опитування та літературних джерел був обґрунтований комплекс інформативних показників, що характеризують техніко-тактичні дії, психофізіологічні і морфологічні особливості спортсменів, для відбору гравців в команду відповідно до їх ігрового амплуа (рис.1). Комплекс показників дозволяє об'єктивно оцінити ефективність дій баскетболіста в грі, розробити модельні характеристики, які можуть бути використані для оцінки перспективності спортсменів незалежно від чемпіонату, в якому вони виступали до відбору в команду.

Показники для оцінки техніко-тактичних дій є уніфікованими, що дозволяє їх використовувати як критерій відбору гравців в команду. Інформативними показниками техніко-тактичних дій визначені: загальна реалізація кидків у грі (17,6 %), підбори м'яча в захисті (13,2 %), реалізація 3-х очкових кидків у грі (11,2 %). До інформативних психофізіологічних показників були віднесені: оперативне мислення (14,4 %), реакція прогнозування (12,6 %), диз'юнктивна реакція (11,2 %). Серед морфологічних показників найбільш значущими показниками були визначені: довжина тіла (17,6 %), тип статури (15,4 %) та маса тіла (11,8 %).

Для визначення пріоритетних техніко-тактичних дій, морфологічних і психофізіологічних характеристик кваліфікованих баскетболістів різного

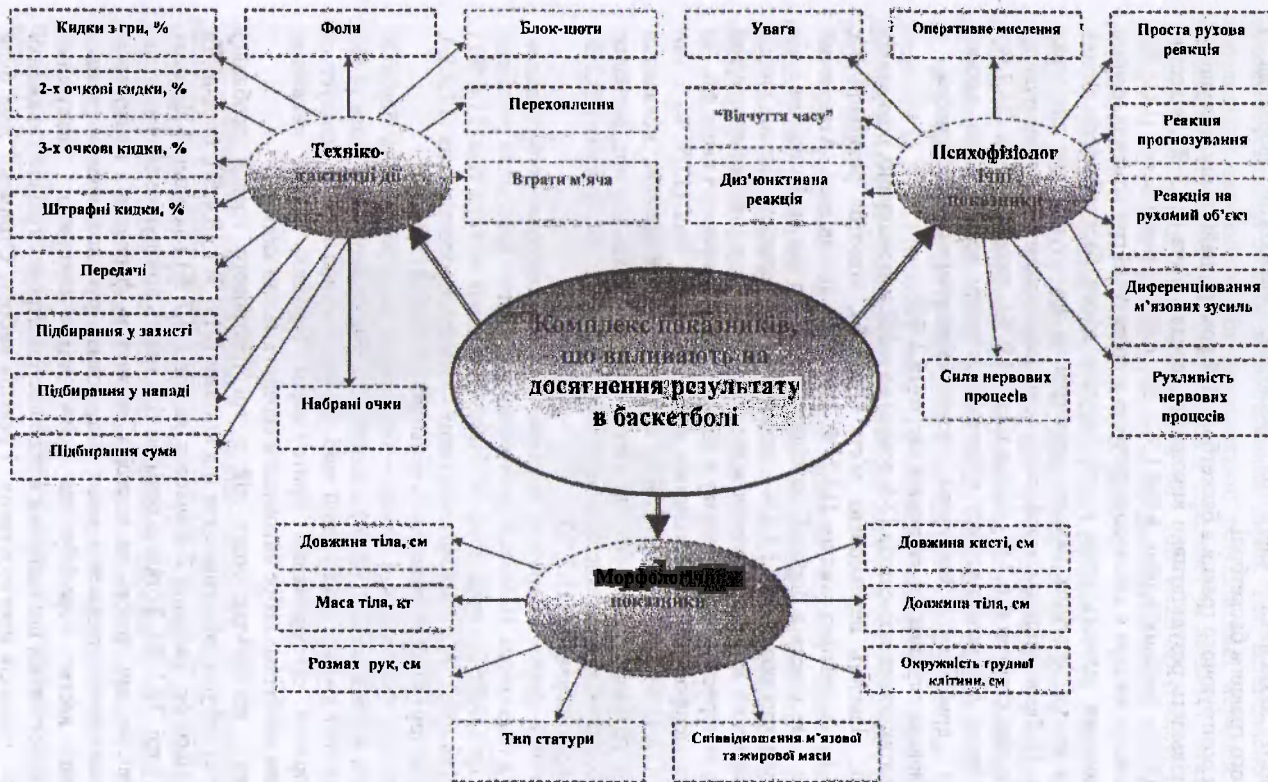

Рис. 1. Комплекс інформативних показників, що впливають на досягнення результату в баскетболі за результатами експертного опитування (n=86)

ігрового амплуа, була визначена значущість показників для розігруючого, атакуючого захисника, «легкого» форварда, «важкого» форварда і центрального гравця в баскетболі.

Для розігруючого гравця в баскетболі (1-й номер), найбільшу значущість мають: кількість результативно виконаних передач м'яча (21,3 %), відсоток реалізації 3-х очкових кидків в грі (16,4 %), перехоплення м'яча (14,7 %). Гравці даного амплуа є ключовою фігурою в організації гри команди, своїми пересуваннями задають темп у грі, керують діями баскетболістів інших амплуа в нападі, прагнуть вивести партнерів на зручну позицію для атаки корзини. Найважливішими морфологічними показниками для розігруючих гравців є: тип статури (16,7 %), склад тіла (14,9 %), довжина кисті (14,7 %). Велика кисть дає розігруючому гравцеві величезну перевагу при захваті м'яча і дриблінгу. Значущим психофізіологічним показником є спеціалізоване сприйняття «відчуття часу» (16,2 %).

Для атакуючих захисників (2-й номер) до найбільш значущих показників віднесені: кількість перехоплень м'яча (18,1 %), відсоток реалізації 3-х очкових і 2-х очкових кидків (14,2 % і 12,8 % відповідно). Атакуючий захисник бере участь в боротьбі за підбирання м'яча під своїм щитом і під щитом супротивника (9,1 % і 8,6 %), виконує велику кількість дальніх кидків в грі, націлений на перехоплення м'яча і бере участь в швидкому прориві команди, використовуючи перевагу в швидкості і маневреності своїх дій. До значущих морфологічних показників віднесені склад тіла (17,5 %) і тип статури (15,4 %). Проте на відміну від розігруючих гравців, показники тотальних розмірів тіла мають для атакуючих захисників більше значення. У діяльності атакуючого захисника переважають різні властивості уваги (13,2 %) і реакції прогнозування (11,2 %).

«Легкий» форвард (крайній нападаючий, 3-й номер), є універсальною фігурою в баскетболі. Найбільш значущими для нього є показники реалізації кидків в грі (19,7 %), серед морфологічних показників – склад тіла (21,4 %) і тип статури (18,1 %); психофізіологічних – реакція прогнозування (17,9 %), реакція вибору (14,7 %), рухливість нервових процесів (15,7 %).

«Важкий» форвард (4-й номер) – безпосередньо бере участь у боротьбі за підбори м'яча в нападі (9,9 %) і захисті (8,1 %), виконує блок-шоти (4 %), результативно діє в 3-х секундній зоні. Значна частина кидків виконується з-під корзини супротивника, проте окрім ближніх кидків «важким» форвардам необхідно добре виконувати середні і дальні кидки.

Серед техніко-тактичних дій в грі центрального гравця особливої значущості набуває ефективна гра під щитами (21,8 % і 18,4 %), блок-шоти (7,1 %), відсоток реалізації 2-х очкових кидків (13,7 %) і загальний відсоток влучань у грі (10,1 %). Тотальні розміри тіла мають домінуюче значення для баскетболістів, що грають на позиціях «важкого» форварда і центрального. Високі показники довжини і маси тіла, розмах рук дозволяють гравцям ефективно вести боротьбу за м'яч під корзиною. Значущими психофізіологічними показниками в діяльності центрових гравців і «важких» форвардів є реакція прогнозування і реакція вибору. Отримані дані були підтверджені результатами факторного аналізу.

Для відбору спортсменів в команду запропоновані тести, що мають високі кореляційні зв'язки зі змагальними діями. Так, встановлено високу кореляційну залежність між показниками: результативні передачі та час виконання тестів «М-100» (100 кидків з середньої та дальньої дистанції за 10 хв.) ($r=0,71$; $p<0,05$) і «човниковий біг» (біг 8×28 м) ($r=0,81$; $p<0,05$); реалізація 2-х очкових кидків в умовах змагальної діяльності та реалізація 2-х очкових кидків в тесті «М-100» ($r=0,76$; $p<0,05$).

Отримані взаємозв'язки відображають особливості гри баскетболістів, що грають на різних позиціях. Так, наприклад, гравці задньої лінії швидше виконують задані тести в порівнянні з нападаючими та центровими гравцями. У баскетболістів, що виступають на позиції розігруючого гравця, визначено високі кореляційні зв'язки серед показників перехоплення м'яча та часу виконання тесту «М-100» (100 кидків з середньої та дальньої дистанції за 10 хв.) ($r=0,87$; $p<0,05$); у «легких» форвардів – серед очок, що набрані в матчі та реалізацією 2-х очкових кидків в тесті «М-100» ($r=0,77$; $p<0,05$) тощо.

Для створення інформативної системи відбору баскетболістів в команду наступним етапом роботи було виявлення особливостей змагальної діяльності спортсменів різного ігрового амплуа та розробка модельних характеристик техніко-тактичних дій (рис. 2).

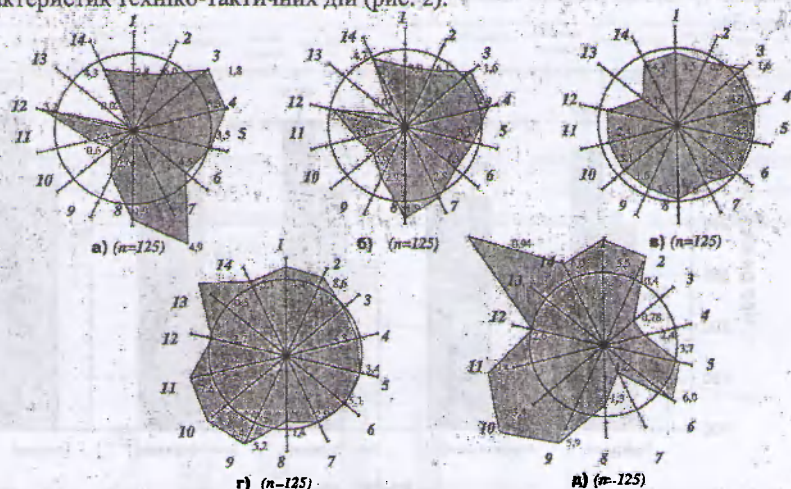

Рис.2. Модельні характеристики техніко-тактичних дій баскетболістів національних збірних команд різного ігрового амплуа (Чемпіонати Європи 1995–2007 рр., 40 хв. ігрового часу, 125 гравців кожного амплуа): а) розігруючий; б) атакуючий захисник; в) «легкий» форвард; г) «важкий» форвард; д) центровий; 1 – 2-х очкові кидки, влучання; 2 – 2-х очкові кидки, спроби; 3 – 3-х очкові кидки, влучання; 4 – 3-х очкові кидки, спроби; 5 – штрафні кидки, влучання; 6 – штрафні кидки, спроби; 7 – результативні передачі; 8 – перехоплення м'яча; 9 – підбирання у захисті; 10 – підбирання у нападі; 11 – підбирання, сума; 12 – втрати м'яча; 13 – блокшоти; 14 – фоли

Аналіз змагальної діяльності національних збірних команд, команд Суперліги і команд Вищих ліг 8 європейських країн дозволив сформуванати модельні характеристики техніко-тактичних дій баскетболістів різної кваліфікації і ігрового амплуа, які можуть бути взяті за основу при відборі баскетболістів у команду.

Отримані результати дозволили розробити новий спосіб оцінки ефективності змагальної діяльності баскетболістів, що базується на використанні оціночних шкал, які враховують реалізацію техніко-тактичних дій за хвилину ігрового часу.

У четвертому розділі «Обґрунтування критеріїв відбору баскетболістів у команду з урахуванням кваліфікації та ігрового амплуа» представлені критерії відбору кваліфікованих баскетболістів різного ігрового амплуа в команду, що характеризують морфологічні та психофізіологічні особливості, виявлені оптимальні вікові межі досягнення спортивних успіхів для баскетболістів, які виступають на різних ігрових позиціях.

Встановлено, що гравці лінії захисту (атакуючий захисник і розігруючий) достовірно випереджають ($p < 0,05$) нападників і центрових гравців за показниками сенсомоторного реагування: простої зорово-моторної реакції ($p < 0,05$), реакції вибору 1 з 3 ($p < 0,05$) і 2 з 3 ($p < 0,05$) подразників (рис.3).

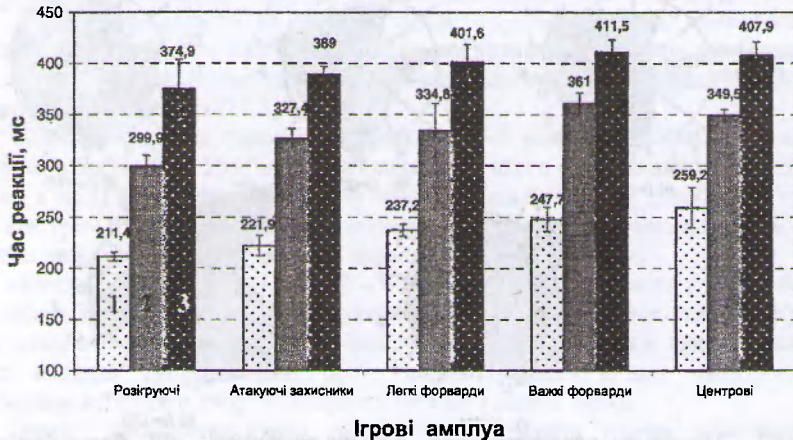

Рис.3. Психофізіологічні показники кваліфікованих баскетболістів різного ігрового амплуа: 1 – проста зорово-моторна реакція; 2 – реакція вибору 1 з 3 подразників; 3 – реакція вибору 2 з 3 подразників, мс

Порівняльний аналіз показав, що гравці національної збірної команди і команд Суперліги достовірно випереджають гравців Вищої ліги практично за всіма психофізіологічними показниками, за винятком показника простої зорово-моторної реакції.

Проведені дослідження морфологічних особливостей дозволили виявити відмінності баскетболістів, які виступають на різних позиціях, що мають виражений лінійний характер і пропорційно збільшуються від позиції до позиції. Найбільші показники довжини тіла спостерігаються у центрових гравців, найменші – у розігруючих, незалежно від рівня кваліфікації баскетболістів. Подібна тенденція виявлена і по показнику маси тіла, де центрові гравці і «важкі» форварди мали вищі значення (рис. 4 а, б).

Баскетболісти різного амплуа, які виступають в Європейських чемпіонатах з баскетболу, мають схожі поміж собою показники довжини і маси тіла.

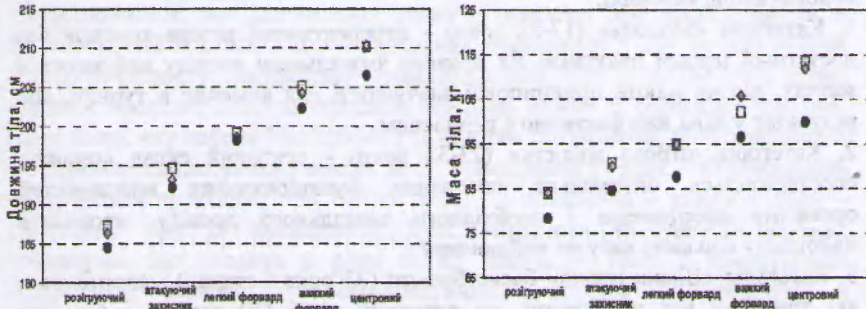

Рис. 4. Показники довжини і маси тіла баскетболістів різної кваліфікації і амплуа:

□ – національні збірні команди; ◇ – суперліга; ● – вища ліга

Результати досліджень дозволили виявити вікові межі досягнення спортивного результату баскетболістами. В якості інформативних використовувалися два показники - коефіцієнт корисних дій і проведений на майданчику ігровий час (рис. 5).

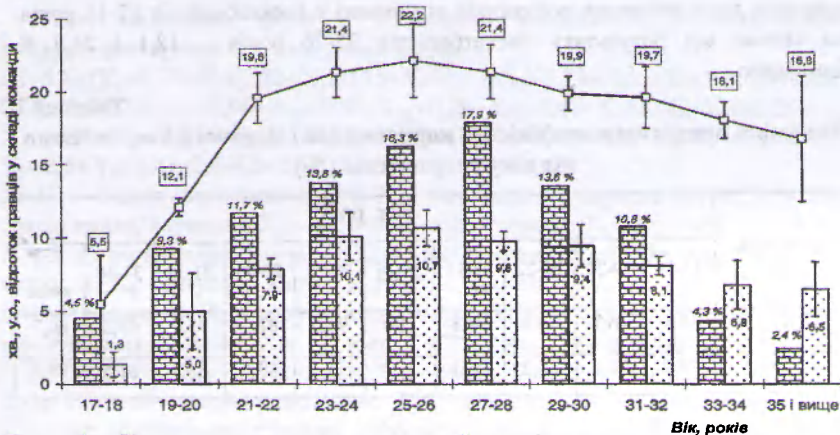

Рис. 5. Вікові межі досягнення найвищого спортивного результату баскетболістами (n=1500) :

▨ – % співвідношення гравців даного віку у команді; ▨ – КKD; □ – час перебування на майданчику, хв.

На рис. 5 представлена загальна тенденція показників змагальної діяльності баскетболістів з моменту потрапляння в команду майстрів і до етапу уходу зі спорту вищих досягнень.

Найбільш високі показники коефіцієнта корисних дій баскетболістів і проведеного на майданчику ігрового часу, спостерігаються у віці 25-26 років. Саме цей вік слід вважати оптимальним для досягнень найвищих результатів в баскетболі. Необхідно відзначити, що починаючи з 23-24 років і аж до 31-32 років фіксуються високі показники ігрового часу, проведеного на майданчику, і коефіцієнта корисних дій.

Отримані результати досліджень дозволили умовно виділити три основні вікові категорії.

1. Категорія «Молодь» (17-22 роки) – перспективний резерв команди без достатньої ігрової практики. Як правило змагального досвіду набувають в матчах, що не мають принципової значущості для команди в турнірі, або результат у яких вже фактично є вирішеним.

2. Категорія «Ігрова зрілість» (23-32 роки) - основний склад команди, спостерігається оптимальне поєднання функціональних можливостей організму спортсменів і необхідного змагального досвіду, проводить найбільшу кількість часу на майданчику.

3. Категорія «Вікові гравці» баскетболісти (33 роки і старші) - спортсмени, які тривалий час виступають на високому рівні (10 сезонів і більше); спостерігається зниження функціональних можливостей, мають суттєвий змагальний досвід і високий рівень спортивної майстерності, який дозволяє їм зберігати високі результати.

В табл. 1 представлена динаміка приросту досліджуваних значень коефіцієнту корисних дій (ККД) й ігрового часу залежно від віку спортсменів, де максимальний результат прийнятий за 100 %. Найменші величини досліджуваних показників відзначені у баскетболістів 17-18 років, що склало від результату баскетболістів 25-26 років – 12,1 і 24,7 % відповідно.

Таблиця 1

Динаміка показників коефіцієнта корисних дій і зіграного часу залежно від віку спортсменів (%)

Показник	Вік, роки									
	17-18	19-20	21-22	23-24	25-26	27-28	29-30	31-32	33-34	35 і вище
ККД	12,1	46,7	73,8	94,3	100	91,5	87,5	75,7	63,5	60,7
Час ігри	24,7	54,5	88,2	96,3	100	96,3	89,6	88,7	81,5	75,6

Такий розподіл баскетболістів за віковими категоріями є оптимальним для ефективного вирішення поставлених завдань перед командою в змаганнях

і може розглядатися як інформативний критерій відбору спортсменів до команди.

У п'ятому розділі «Розробка комплексної системи оцінки кваліфікованих баскетболістів різного ігрового амплуа і перевірка її ефективності» представлені шкали для оцінки можливостей баскетболістів, які виступають на різних ігрових позиціях і мають різний рівень кваліфікації, за показниками, що характеризують техніко-тактичні дії, психофізіологічні, морфологічні особливості.

Для розробки оцінних таблиць для баскетболістів різного амплуа та кваліфікації були використані сигмовидні шкали, що можуть застосовуватися, як для оцінки техніко-тактичних дій баскетболістів в окремо взятій грі, так і для оцінювання ефективності дій за підсумками усього чемпіонату. На підставі отриманих даних було виділено п'ять рівнів градації: високий, вище за середній, середній, нижче за середній і низький. Сума балів, яку набрав баскетболіст за кожним показником, підраховувалася та визначалася підсумкова оцінка за 19 показниками (з яких – 17 показників оцінювалися позитивно при їх зростанні, і 2 показники – втрати і фоли – позитивно при їх зменшенні). Була визначена значущість окремих показників, що входять в різні блоки даних. У табл. 2 представлені коефіцієнти значущості техніко-тактичних дій для баскетболістів з урахуванням ігрового амплуа, а в таблиці 3 – приклад шкали оцінювання техніко-тактичних дій для розігруючих гравців – кандидатів до складу національної збірної команди. Аналогічно розроблялися шкали за іншими критеріями.

Наступним кроком нашої роботи, було формування інтегрального критерію по блоках показників для кваліфікованих баскетболістів різного ігрового амплуа.

Так, наприклад, формула визначення коефіцієнта перспективності розігруючого гравця має наступний вигляд:

$$\begin{aligned}
 \text{П} = & 4,8 \times (X_1 \times 0,78 + X_2 \times 0,52 + X_3 \times 0,15 + X_4 \times 0,68 + X_5 \times 0,73 + X_6 \times 0,32 + X_7 \times 0,84 + X_8 \times \\
 & 0,63 + X_9 \times 0,26 + X_{10} \times 0,94 + X_{11} \times 0,98 + X_{12} \times 0,89 + X_{13} \times 0,47 + X_{14} \times 0,42 + X_{15} \times 0,36 + \\
 & X_{16} \times 0,21 + X_{17} \times 0,05 + X_{18} \times 0,10 + X_{19} \times 0,57) + (Y_1 \times 0,47 + Y_2 \times 0,95 + Y_3 \times 1,9 + Y_4 \times 2,3 + \\
 & Y_5 \times 2,8 + Y_6 \times 1,4) \times 2,8 + (Z \times 2,4),
 \end{aligned}$$

де П – індекс перспективності; X_1 – загальний % влучень в грі; X_2 – 2-х очкові кидки, влучання; X_3 – 2-х очкові кидки, спроби; X_4 – 2-х очкові кидки %; X_5 – 3-х очкові кидки, влучання; X_6 – 3-х очкові кидки, спроби; X_7 – 3-х очкові кидки %; X_8 – штрафні кидки, влучання; X_9 – штрафні кидки, спроби; X_{10} – штрафні кидки %; X_{11} – результативні передачі; X_{12} – перехоплення м'яча; X_{13} – підбирання в захисті; X_{14} – підбирання в нападі; X_{15} – підбирання, сума; X_{16} – втрата м'яча; X_{17} – блок-шоти; X_{18} – фоли; X_{19} – загальна сума очок; Y_1 – проста зорово-моторна реакція, мс; Y_2 – реакція вибору 1 з 3 подразників, мс; Y_3 – час центральної обробки інформації, мс; Y_4 – реакція вибору 2 з 3 подразників, мс; Y_5 – рівень функціональної рухливості нервових процесів, сигн/хв; Y_6 – сила нервових процесів, у.од.; Z – вік.

Коефіцієнти значущості техніко-тактичних дій для кваліфікованих баскетболістів з урахуванням ігрового амплуа

Показник	Коефіцієнт значущості				
	розігруючий	атакуючий захисник	легкий форвард	важкий форвард	центровий
загальний відсоток влучань в матчі	0,78	0,42	0,91	0,78	0,67
2-х очкові кидки, влучання	0,52	0,47	0,89	0,84	0,73
2-х очкові кидки, спроби	0,15	0,05	0,26	0,26	0,47
2-х очкові кидки, відсоток реалізації	0,68	0,89	0,94	0,89	0,84
3-х очкові кидки, влучання	0,73	0,84	0,47	0,31	0,26*
3-х очкові кидки, спроби	0,32	0,36	0,21	0,05	0,05
3-х очкові кидки, відсоток реалізації	0,84	0,94	0,73	0,36	0,31
штрафні кидки, влучання	0,63	0,31	0,78	0,57	0,42
штрафні кидки, спроби	0,26	0,26	0,17	0,42	0,36
штрафні кидки, відсоток реалізації	0,94	0,78	0,84	0,63	0,57
результативні передачі	0,98	0,73	0,39	0,15	0,10
перехоплення м'яча	0,89	0,94	0,42	0,26	0,15
підбирання у захисті	0,47	0,68	0,56	0,68	0,99
підбирання у нападі	0,42	0,63	0,63	0,73	0,94
підбирання, сума	0,36	0,51	0,57	0,94	0,89
втрати м'яча	0,21	0,21	0,05	0,10	0,21
блок-шоти	0,05	0,10	0,31	0,52	0,63
фоли власні	0,10	0,21	0,10	0,47	0,52
загальна сума очок	0,57	0,58	0,68	0,95	0,78

Шкала оцінювання ефективності техніко-тактичних дій баскетболістів національних збірних команд за хвилину ігрового часу (розігруючі гравці)

Показник	Оцінка				
	низький	нижче за середній	середній	вище за середній	високий
	1	2	3	4	5
Техніко-тактичні дії					
Загальний відсоток реалізації кидків в матчі	28,34 і нижче	28,35 – 33,64	33,65 – 44,25	44,26 – 49,55	49,56 і вище
2-х очкові кидки, влучання	0,031 і нижче	0,032 – 0,051	0,052 – 0,092	0,093 – 0,110	0,111 і вище
2-х очкові кидки, спроби	0,083 і нижче	0,084 – 0,118	0,119 – 0,187	0,188 – 0,221	0,222 і вище
2-х очкові кидки, відсоток реалізації	30,74 і нижче	30,75 – 38,77	38,78 – 54,83	54,84 – 62,86	62,87 і вище
3-х очкові кидки, влучання	0,017 і нижче	0,018 – 0,031	0,032 – 0,058	0,059 – 0,072	0,073 і вище
3-х очкові кидки, спроби	0,077 і нижче	0,078 – 0,105	0,106 – 0,160	0,161 – 0,188	0,189 і вище
3-х очкові кидки, відсоток реалізації	18,05 і нижче	18,06 – 25,16	25,17 – 39,37	39,38 – 46,48	46,49 і вище
Штрафні кидки, влучання	0,032 і нижче	0,033 – 0,060	0,061 – 0,117	0,118 – 0,145	0,146 і вище
Штрафні кидки, спроби	0,045 і нижче	0,046 – 0,079	0,080 – 0,148	0,149 – 0,182	0,183 і вище
Штрафні кидки, відсоток реалізації	62,68 і нижче	62,69 – 70,49	70,50 – 86,11	86,12 – 93,92	93,93 і вище
Результативні передачі	0,041 і нижче	0,042 – 0,082	0,083 – 0,163	0,164 – 0,204	0,205 і вище
Перехоплення м'яча	0,016 і нижче	0,017 – 0,032	0,033 – 0,065	0,066 – 0,082	0,083 і вище
Підбирання у захисті	0,032 і нижче	0,033 – 0,049	0,050 – 0,084	0,085 – 0,101	0,102 і вище
Підбирання у нападі	0,00082 і нижче	0,00083 – 0,009	0,0010 – 0,025	0,026 – 0,033	0,034 і вище
Підбирання, сума	0,043 і нижче	0,044 – 0,061	0,062 – 0,103	0,104 – 0,123	0,124 і вище
Втрати м'яча	0,119 і вище	0,118 – 0,100	0,099 – 0,061	0,060 – 0,042	0,041 і нижче
Блок-шоти	0,0001 і нижче	0,00011 – 0,0004	0,00041 – 0,001	0,0011 – 0,0014	0,0015 і вище
Фоли	0,153 і вище	0,154 – 0,131	0,132 – 0,086	0,087 – 0,064	0,063 і нижче
Загальна сума очок	0,215 і нижче	0,216 – 0,287	0,288 – 0,430	0,431 – 0,502	0,503 і вище

Висновок про перспективність баскетболіста формувався диференційовано на підставі інтегральної оцінки, з урахуванням ігрового амплуа і кваліфікації. Спортсмен, що отримав оцінку 290 балів і вище, вважався «перспективним»; від 175 до 289 балів – «умовно перспективним»; нижче за 174 бали – «можливості обмежені». Розроблену систему оцінки було використано при відборі баскетболістів до команд різного рівня (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл перспективних спортсменів в командах різного рівня в процесі відбору, (у %)

Рівень команди	Показник перспективності		
	«перспективний»	«умовно перспективний»	«можливості обмежені»
Збірна команда України	19,3 %	67,9 %	12,8 %
Суперліга	15,7 %	65,4 %	18,9 %
Вища ліга	11,7 %	66,3 %	22 %

Перспективних спортсменів при відборі в команди різного рівня виявлено 11,7-19,3 %; більше 60 % до складу команди потрапили спортсмени, які були оцінені умовно перспективними.

Про інформативність запропонованої системи оцінки баскетболістів свідчить високий рівень взаємозв'язку коефіцієнта корисних дій з результатами комплексної оцінки перспективності гравця: для баскетболістів збірної команди України – $r=0,69$ ($p<0,05$), команд Суперліги – $r=0,58$ ($p<0,05$), команд Вищої ліги – $r=0,54$ ($p<0,05$).

У шостому розділі «Аналіз та узагальнення результатів досліджень» охарактеризована повнота вирішення завдань досліджень і узагальнені результати експериментальної роботи, які підтверджують ефективність запропонованих критеріїв і системи відбору баскетболістів в команду. В процесі дисертаційного дослідження були отримані три групи даних: ті, що підтверджують, доповнюють і абсолютно нові.

Підтверджені дані про значущість показників, що характеризують техніко-тактичні дії, психофізіологічні і морфологічні особливості, для ефективної діяльності баскетболістів, які грають на різних ігрових позиціях (М. Бриль, 1980; Ю. Портнов, 1988; В. Бабушкин, 1991; V. Dezman, 2002; О.Мірза, 2004).

Матеріали представлених досліджень дозволили доповнити існуючі дані про специфіку і структуру змагальної діяльності баскетболістів (З. Хромаєв, 1991; В. Корягин, 2002; Л. Поплавский, 2004; Р. Кириченко, 2006; Э. Дорошенко, 2008); особливості відбору спортсменів в ігрових видах спорту (Ю. Железняк, 1981; А. Николіч, В. Параносич, 1984; М. Алманса,

1988; S. Trninić, 2000; Ю. Чуча, 2007); ігрові амплу спортсменів в баскетболі (Т. Ботагариев, 1989; V. Srhoj, 2002; Ж. Козіна, 2004; Е. Девяткина, 2005).

Абсолютно новими даними є:

— системний підхід до відбору кваліфікованих баскетболістів в команду, який розглядає відбір і орієнтацію спортсменів в баскетболі як єдине ціле, через розкриття механізмів, що забезпечують взаємодію сукупності компонентів, зв'язків і стосунків (змагальної діяльності, підготовленості спортсменів, їх ігрової позиції, критеріїв відбору, модельних характеристик і оцінних шкал), спрямованих на вирішення загального завдання, - ефективне комплектування команди для досягнення високого спортивного результату;

— система відбору і орієнтації баскетболістів в команду:

інформативні критерії відбору кваліфікованих баскетболістів в команду і їх орієнтації на різні ігрові амплу;

комплекс показників, що характеризують техніко-тактичні дії, психофізіологічні і морфологічні особливості, оптимальний вік досягнення гравцями спортивних результатів;

модельні характеристики і систему оцінки для відбору і орієнтації баскетболістів різної кваліфікації і ігрової амплу;

спосіб оцінки техніко-тактичних дій гравців за хвилину ігрового часу.

— закономірності становлення вищої спортивної майстерності баскетболістів з моменту потрапляння в команду майстрів до етапу уходу із спорту вищих досягнень і особливості змагальної діяльності баскетболістів різного віку впродовж ігрового сезону.

Таким чином, запропоновані критерії відбору баскетболістів в команду дозволили підвищити ефективність заходів з відбору і орієнтації спортсменів з урахуванням амплу і рівня кваліфікації, і процес підготовки в цілому.

ВИСНОВКИ

1. Перспективним напрямом вдосконалення підготовки спортсменів в олімпійському спорті, як свідчить аналіз наукової літератури, є орієнтація на індивідуальні задатки та здібності спортсменів при виборі спеціалізації, визначенні раціональної структури змагальної діяльності. У зв'язку з цим особливе місце в системі відбору та орієнтації належить комплектуванню команд в спортивних іграх. Ефективність комплектування команди прямо обумовлює спортивний результат, який досягається спільними зусиллями партнерів по команді. Постійний пошук перспективних гравців певного ігрового амплу баскетбольними клубами серед українських та зарубіжних спортсменів ставить першочерговим завданням формування комплексу інформативних критеріїв відбору гравців в команду.

2. Необхідність спеціалізації в баскетболі за ігровими амплу обумовлена специфікою змагальної діяльності: 72 % експертів вважають за необхідне відбір спортсменів в команду та наступну підготовку за ігровими амплу: розігруючий, атакуючий захисник, «легкий» форвард, «важкий»

форвард, центровий; а найсприятливішим віком для орієнтації спортсменів за ігровими амплуа – 14–16 років.

Чинниками, що впливають на вибір ігрового амплуа баскетболіста, є: антропометричні дані (46 %), рівень розвитку рухових якостей (16 %), техніко-тактична підготовленість (13 %), обдарованість гравця (12 %), система підготовки (11 %).

3. Обґрунтований системний підхід до відбору кваліфікованих баскетболістів в команду з урахуванням ігрового амплуа, який розглядає відбір і орієнтацію спортсменів в баскетболі як єдине ціле, шляхом розкриття механізмів, що забезпечують взаємодію сукупності компонентів, зв'язків та відношень, дозволив визначити критерії відбору баскетболістів в команду: техніко-тактичний, морфологічний, психофізіологічний і оптимальний вік досягнення спортивного результату.

Інформативними показниками техніко-тактичних дій визначені: загальна реалізація кидків у грі (17,6 %), підбори м'яча в захисті (13,2 %), реалізація 3-х очкових кидків у грі (11,2 %). До інформативних психофізіологічних показників були віднесені: оперативне мислення (14,4 %), реакція прогнозування (12,6 %), диз'юнктивна реакція (11,2 %). Серед морфологічних показників найбільш значущими показниками були визначені: довжина тіла (17,6 %), тип статури (15,4 %) та маса тіла (11,8 %).

4. Для розігруючого гравця в баскетболі значущими показниками є: кількість результативно виконаних передач м'яча (21,3 %), відсоток реалізації 3-х очкових кидків в грі (16,4 %), перехоплення м'яча (14,7 %), тип статури (16,7 %), склад тіла (14,9 %), довжина кисти (14,7 %), «відчуття часу» (16,2 %).

Для атакуючих захисників: кількість перехоплень м'яча (18,1 %), відсоток реалізації 3-х очкових і 2-х очкових кидків (14,2 % і 12,8 %), боротьба за підбирання м'яча під своїм щитом і під щитом суперника (9,1 % і 8,6 %), склад тіла (17,5 %) і тип статури (15,4 %), властивості уваги (13,2 %) і реакція прогнозування (11,2 %).

Для «легкого» форварда (крайнього нападника) – універсального гравця в баскетболі: показники реалізації кидків в грі (19,7 %), склад тіла (21,4 %) і тип статури (18,1 %); реакція прогнозування (17,9 %), реакція вибору (14,7 %), рухливість нервових процесів (15,7 %).

Для «важкого» форварда: - підбори м'яча в нападі (9,9 %) і захисті (8,1 %), блок-шоти (4 %), штрафні кидки (9,1 %), тотальні розміри тіла (16,7 %), реакція прогнозування (16,1 %) та реакція вибору (11,2 %).

Для центрального гравця: підбирання м'яча у захисті і нападі (21,8 %), (18,4 %), блок-шоти (7,1 %), відсоток реалізації 2-х очкових кидків (13,7 %) і загальний відсоток попадань в грі (10,1 %), високі показники довжини (18,7 %) і маси тіла (14,1 %), розмах рук (12,6 %), реакція прогнозування (18,9 %) і реакція вибору (12 %).

5. Для відбору гравців в команду розроблено спосіб оцінки ефективності техніко-тактичних дій в основі якого – урахування особливостей змагальної діяльності баскетболістів різного ігрового амплуа і

рівня кваліфікації за хвилину ігрового часу; визначені особливості реалізації даних показників у спортсменів команд баскетбольних ліг різних країн.

6. За морфологічними показниками у баскетболістів, що виступають на різних позиціях, відзначено виражений лінійний характер: найбільші показники довжини тіла спостерігаються у центрових гравців, найменші – у розігруючих, незалежно від рівня кваліфікації баскетболістів; високі показники маси тіла у центрових гравців та «важких» форвардів.

Гравці лінії захисту (атакуючі захисники і розігруючі) достовірно випереджають ($p < 0,05$) нападників і центрових гравців за показниками сенсомоторного реагування: простої зорово-моторної реакції ($p < 0,01$), реакції вибору 1 з 3 ($p < 0,05$) і 2 з 3 ($p < 0,05$) подразників. На основі визначених закономірностей сформовані модельні характеристики.

7. Визначено вікові межі становлення вищої спортивної майстерності баскетболістів з моменту потрапляння до команди майстрів і до етапу уходу зі спорту вищих досягнень, специфічні особливості змагальної діяльності протягом ігрового сезону. В 25-26 років зафіксовані найвищі показники ігрового часу, проведеного на майданчику, і коефіцієнта корисних дій. Цей вік необхідно враховувати як оптимальний для досягнення найвищих результатів в баскетболі.

Найбільша кількість зіграних протягом сезону матчів – у баскетболістів 24–32 років (75–93 %), найменша – у баскетболістів 17–23 років (25–66 %), які значну частину ігрового сезону проводять на лаві запасних.

8. Розроблена комплексна система оцінки баскетболістів різного рівня кваліфікації і ігрового амплуа включає психофізіологічні показники, техніко-тактичні дії, вік спортсменів і дозволяє визначити перспективність спортсмена на ігровій позиції: $PI = 4,8 \times (X_1 \times 0,78 + X_2 \times 0,52 + X_3 \times 0,15 + X_4 \times 0,68 + X_5 \times 0,73 + X_6 \times 0,32 + X_7 \times 0,84 + X_8 \times 0,63 + X_9 \times 0,26 + X_{10} \times 0,94 + X_{11} \times 0,98 + X_{12} \times 0,89 + X_{13} \times 0,47 + X_{14} \times 0,42 + X_{15} \times 0,36 + X_{16} \times 0,21 + X_{17} \times 0,05 + X_{18} \times 0,10 + X_{19} \times 0,57) + (Y_1 \times 0,47 + Y_2 \times 0,95 + Y_3 \times 1,9 + Y_4 \times 2,3 + Y_5 \times 2,8 + Y_6 \times 1,4) \times 2,8 + (Z \times 2,4)$.

Оцінка можливостей спортсменів при відборі в команди різного рівня свідчить, що «перспективних» спортсменів виявлено 11,7–19,3 %, більше 60% спортсменів оцінено як «умовно перспективні».

Зіставлення даних комплексної оцінки баскетболістів з підсумковими результатами змагальної діяльності свідчить про високий кореляційний взаємозв'язок (для баскетболістів збірної команди України $r = 0,69$ ($p < 0,05$), команд Суперліги – $r = 0,58$ ($p < 0,05$), команд Вищої ліги – $r = 0,54$, ($p < 0,05$) та про інформативність розробленої системи відбору.

Перспективою подальших досліджень є обґрунтування критеріїв відбору на етапі збереження спортивної майстерності.

Роботи, що опубліковані за темою дисертації

1. Безмилов М. Дослідження ролі психофізіологічних показників особистості в спортивних іграх/ М. Безмилов // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культ. та спорту. – Львів. 2006. – Вип. 10, Т.2. – С. 22–27.

2. Безмилов М. Обґрунтування значущості морфологічних та психофізіологічних показників для орієнтації баскетболістів високої кваліфікації різного ігрового амплуа / Микола Безмилов // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культ. та спорту. – Львів. 2007. – Вип. 11, Т.4. – С. 20–23.
3. Безмылов Н. Н. Обоснование комплекса информативных показателей и определение их приоритетной значимости для отбора квалифицированных баскетболистов в команду/Н.Н. Безмылов// Физическое воспитание студентов. – 2010. – № 2. – С. 18–23.
4. Безмилов М.М. Особливості спеціалізації баскетболістів та вибору ігрових функцій у команді / М. М. Безмилов // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культ. та спорту. – Львів. 2010. – Вип. 14, Т.1. – С.25–31.
5. Безмилов М. М. Обґрунтування значущості показників, що характеризують морфологічні та психофізіологічні особливості баскетболістів під час відбору у команду / М. М. Безмилов, О. А. Шинкарук // Теорія та методика фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 1. – С. 3–6. *Особистий внесок здобувача полягає у формуванні мети, завдань, виборі методів та узагальненні результатів дослідження.*
6. Безмилов Н.Н. Факторная структура технико-тактических действий баскетболистов высокой квалификации различного амплуа/Н.Н. Безмылов, О.А. Шинкарук // Спортивный вiсник Приднiпров'я / Днiпропетровськ. держ. ін-т фіз. культури і спорту; . – Дніпропетровськ, 2010. – С.14–19. *Особистий внесок здобувача полягає у формуванні проблеми, проведенні досліджень та узагальненні результатів дослідження.*
7. Безмылов Н. Н. «Чувство времени», как информативный критерий отбора баскетболистов в команду / Николай Безмылов // Современный Олимпийский и Паралимпийский спорт и спорт для всех: материалы XII Междунар. научн. конгресса: – М., 2008. – Т.1. – С. 152–153.
8. Безмылов Н. Использование особенностей физического развития при отборе баскетболистов / Н. Безмылов // Матеріали VІІ відкритої науково-методичної конференції студентів факультету СМ та ФР. – К. 2005. – С. 20–28.
9. Безмылов Н. Н. Показатели соревновательной деятельности баскетболистов национальных сборных команд на чемпионатах Европы 1995-2007 гг. / Н. Н. Безмылов // Межд. научн.-практ. конф. государств – участников СНГ по проблемам физ.культ. и спорта: Материалы Межд. научн.практ. конференции, Минск: БГУФК, 2010. – Ч.1. – С. 37–39.
10. Безмылов Н. Н. Взаимосвязь морфологических показателей квалифицированных баскетболистов с эффективностью их соревновательной деятельности в матче /Н. Н. Безмылов // Межд. научн.-практ. конф. государств – участников СНГ по проблемам физ.культ. и спорта: материалы Межд. научн.практ. конференции, Минск: БГУФК, 2010. – Ч.2. – С. 281–284.
11. Безмылов Н. Н. Ориентация баскетболистов по игровым амплуа с учетом психофизиологических особенностей / Н. Н. Безмылов, О. А. Шинкарук // Совр. олимп. спорт и спорт для всех: материалы XI Межд. научн. конгресса: в 4 ч. – Минск, 2007. – Ч. 3. – С.10–12. *Особистий внесок здобувача полягає у*

формуванні проблеми, проведенні досліджень та статистичній обробці отриманих даних.

12. Шинкарук О. А. Обоснование комплекса показателей для разработки модельных характеристик баскетболистов высокой квалификации / О. А. Шинкарук, Н. Н. Безмылов // Совр. олимп. спорт и спорт для всех: материалы XI межд. научн. конгресса: в 4 ч. – Минск, 2007. – Ч.1. – С.235–237. *Особистий внесок здобувача полягає в узагальненні результатів дослідження та інтерпретації кількісних даних.*

АНОТАЦІЇ

Безмылов М. М. Критерії відбору кваліфікованих баскетболістів у команду. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.01 – Олімпійський і професійний спорт. Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2010.

Дисертація присвячена проблемі розробки критеріїв відбору кваліфікованих баскетболістів у команду з урахуванням спеціалізації гравців.

Обґрунтовано комплекс інформативних показників, що характеризують техніко-тактичні дії, психофізіологічні та морфологічні особливості спортсменів, та визначено їх пріоритетну значущість для відбору баскетболістів різного ігрового амплуа.

Розроблені модельні характеристики техніко-тактичних дій, психофізіологічних та морфологічних особливостей для баскетболістів різного рівня кваліфікації та ігрового амплуа, визначені достовірні відмінності даних показників в залежності від рівня кваліфікації спортсменів та ігрового амплуа. Запропоновано новий спосіб оцінювання ефективності змагальної діяльності, в основі якого оцінка техніко-тактичних дій в хвилину ігрового часу.

Встановлена загальна тенденція ефективності змагальної діяльності баскетболістів від часу потрапляння до складу команди майстрів і до періоду завершення виступів у спорті вищих досягнень, визначений вплив вікових особливостей спортсменів, на показники їх змагальної діяльності.

Розроблені шкали оцінювання баскетболістів різної кваліфікації і ігрового амплуа за показниками, що характеризують техніко-тактичні дії, психофізіологічні особливості та вік спортсменів, дозволили сформувати індекс перспективності спортсменів для відбору у команду

Ключові слова: критерії, відбір у команду, ігрові амплуа, техніко-тактичні дії, психофізіологічні та морфологічні показники, змагальна діяльність, оцінка.

Безмылов Н. Н. Критерии отбора квалифицированных баскетболистов в команду. – Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.01 – Олимпийский и профессиональный спорт,

Национальный университет физического воспитания и спорта Украины. Киев, 2010.

Диссертация посвящена проблеме разработки критериев отбора квалифицированных баскетболистов в команду с учетом игровой специализации спортсменов.

Анализ специальной литературы, а также обобщение опыта ведущих специалистов и собственных наблюдений свидетельствует, что до настоящего времени не достаточно изученными остаются вопросы, связанные с отбором баскетболистов в команды различного уровня квалификации.

В работе использованы методы исследований: анализ научно-методической литературы; опрос; педагогические наблюдения и анализ соревновательной деятельности; тестирование в лабораторных и условиях тренировочной деятельности с использованием методов антропометрии и оценки основных свойств нейродинамических функций спортсменов; метод экспертных оценок; методы математической статистики.

Обоснован и разработан комплекс информативных показателей, характеризующих технико-тактические действия, психофизиологические и морфологические особенности спортсменов, выявлена их приоритетная значимость для отбора баскетболистов различного игрового амплуа.

Предложены модельные характеристики технико-тактических действий, психофизиологических и морфологических особенностей для баскетболистов различной квалификации и игрового амплуа, выявлены достоверные отличия данных показателей в зависимости от уровня квалификации спортсменов и игрового амплуа. Разработан новый способ оценки эффективности соревновательной деятельности, в основе которого оценка реализации технико-тактических действий в минуту игрового времени.

Установлена общая динамика эффективности соревновательной деятельности баскетболистов от момента попадания в команды мастеров и до этапа ухода из спорта высших достижений. Выявлено влияние возраста спортсменов на особенности их соревновательной деятельности.

Разработанные шкалы оценки баскетболистов различной квалификации и игрового амплуа, по показателям, характеризующим технико-тактические действия, психофизиологические и возрастные особенности спортсменов, позволили сформировать итоговый индекс перспективности спортсменов для отбора в команду.

Основные результаты исследований нашли свое практическое применение в учебно-тренировочном процессе баскетболистов различной квалификации, в учебном процессе кафедры спортивных игр при изучении дисциплины "Теория и методика преподавания баскетбола", а также кафедры теории и методики спортивной подготовки и резервных возможностей спортсменов при изучении дисциплины "Общая теория подготовки спортсменов".

Ключевые слова: критерии, отбор в команду, игровые амплуа, технико-тактические действия, психофизиологические и морфологические показатели, соревновательная деятельность, оценка.

Bezmylov M.M. Criteria of selection of skilled basketball-players in a team. – Manuscript. The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of sciences on physical education and sports in specialty 24.00.01 – Olympic and professional sports. National university of physical education and sports of Ukraine, Kyiv, 2010.

The complex of informing indexes, characterizing technique-tactical activities, psychophysiological and morphological features of sportsmen is set, and their priority meaningfulness is exposed for the selection of basketball-players of different playing positions.

Model descriptions of technique-tactical activities are developed for the basketball-players of different level of qualification and playing positions, reliable differences are exposed in realization of technique-tactical activities basketball-players taking into account the playing positions.

The model indexes of level of display psychophysiology indices of sportsmen and morphological indexes of basketball-players are set. The reliable differences of these indexes are exposed depending on the level of qualification of sportsmen and playing positions.

As a result of the special researches, influence of age of sportsmen was exposed on the feature of their competition activity. The general dynamics of efficiency of competition activity of basketball-players is set from a moment a hit in the commands of masters and to the stage of care from sport of higher achievements.

Developed scales of evaluation of basketball-players of different qualification and playing positions, on indexes, to characterizing technique-tactical activities, psychophysiological and age features of sportsmen, and exposed their priority meaningfulness, allowed to form the final index of perspective of sportsmen for a selection in a command.

Key words: criteria, selection, playing positions, technique-tactical activities, psychophysiology indices, morphological peculiarities, competitive performance.